

SELMA LAGERLÖF

Gudsfreden

Ur *Osynliga länkar* (1933)

Det var en gång en gammal bondgård, och det var en julafton med tung himmel såsom före ett stort snöfall och med pinande blåst från norr.

Det var just vid den tiden på eftermiddagen, då folk hade brått med att avsluta sitt arbete, därför att man skulle gå och bada i badstugan. Där inne eldade man så häftigt, att lågan slog ut genom skorstenen, och massor av gnistor och sotflingor flögo för vinden och föllo ner på de snöhöljda uthustaken.

I och med det att lågan steg upp ur badstuskorstenen och reste sig över gården som en eldpelare, började alla människor känna, att julen var för handen. Pigan, som låg i förstugan och skurade, började småsjunga, fastän skurvattnet frös till is i baljan bredvid henne. Drängarna, som stodo i skjulet och höggo julved, började klyva två vedträn i taget och svängde yxorna så lustigt, som hade arbetet endast varit en lek.

Ur boden kom en gammal kvinna med en stor hög runda vörtbrödskakor på armen. Hon gick långsamt över gården in i det stora, rödmålade boningshuset och kom försiktigt in i

storstugan, där hon satte ner brödet på långbänken. Så bredde hon duk på bordet och lade ut brödet i högar, ett stort och ett litet i varje. Hon var en besynnerlig, ful gammal människa med rödaktigt hår, tunga, släpande ögonlock och ett eget stramt drag vid munnen och hakan, som skulle halssena vara för korta. Men nu i julkvällen var det en sådan frid och glättighet över henne, att man just inte kunde se hur ful hon var.

Men det var en på gården, som inte var glad, och det var hon, som höll på att binda björkrisviskorna, som skulle begagnas under badet. Hon satt framme vid spisen och hade ett helt fång fint björkris framför sig på golvet, men hon hade inga hållbara vidjor till att binda samman kvistarna.

Storstugan hade ett långt och lågt fönster med små rutor, och genom dessa föll skenet från badstugan in i rummet, lekte på golvet och förgyllde björkriset. Men flickan blev olyckligare, ju högre elden brann. Hon visste, att viskorna skulle falla isär, så snart man rörde vid dem, och att hon skulle få lida smälek för detta, åtminstone ända till dess det flammade en ny julbrasa i den där skorstenen.

Rätt som hon satt så och kände sig olycklig, kom den in i stugan, som hon var mest rädd för av alla. Det var självaste Ingmar Ingmarsson, husbonden. Säkert hade han varit i badstugan för att se till, att ugnen skulle bli het tillräckligt, och

nu ville han veta hur det gick med viskorna. Han var gammal, Ingmar Ingmarsson, och han tyckte om det, som var gammalt. Och just därför, att folk började lägga bort att bada i badstuga och låta piska sig med björkris, lade han stor vikt vid att det skulle göras på hans gård och göras riktigt.

Ingmar Ingmarsson gick i en gammal fårskinnspäls och bar skinnbyxor och becksömsskor. Han var smutsig och orakad, sävlig i sättet och kom in så stillsamt, att man likaså gärna kunde ha tagit honom för en tiggare. Han hade ungefär samma drag och samma fulhet som hustrun, för de voro släkt med varandra, och tösen hade av ålder lärt att ha helig vördnad för envar, som hade det utseendet. För det var mycket, bara det att vara av Ingemarernas gamla släkt, som alltid hade varit den förnämsta i bygden, men det mesta, som en människa kunde vara, var att vara Ingmar Ingmarsson själv och vara rikast och klokast och mäktigast i en hel kyrksocken.

Ingmar Ingmarsson kom fram till flickan, böjde sig ner efter en av de färdiga viskorna och svängde den genom luften. Och genast flögo riskvistarna åtskils, en hamnade på julbordet och en annan i himmelssängen.

– Hej, du tös, sade gubben Ingmar och skrattade, tänker du, att man begagnar sådana viskor, när man badar hos Ingemarerna? Eller är du mycket rädd om skinnet, du flicka?

När husbonden inte tog det värre än så, blev pigan modig och svarade, att hon nog kunde binda viskor, som höllo, om man bara gäve henne vidjor att binda med.

– Får väl skaffa dig vidjor då, flickan min, sade gamle Ingmar, för han var i ett riktigt jullynne.

Han gick ut ur storstugan, klev över henne med skurbaljan och stannade på dörrstenen för att se sig om efter någon, som han kunde sända till björkhagen efter vidjor. Drängarna höllo ännu på med julveden, sonen kom ner från logen med julhalmen, de båda mågarna höllo på att släpa in arbetsåkdonen i skjulen, för att det skulle se helgdagslikt ut på gårdsplanen. Det var ingen av dem, som hade tid att gå bort från gården.

Då beslöt gubben helt saktmodigt att gå själv. Han gick snett över gårdsplanen, som om han ämnade sig till fähuset, såg sig om för att veta, att ingen gav akt på honom, och gled så bakom lagårdsväggen, där det fanns en något så när banad väg, som gick upp mot skogen.

Gubben höll det inte för nödigt att tala om för någon vart han gick, för då kunde det nog ha fallit sonen eller mågarna in att be honom stanna hemma. Och gammalt folk vill helst ha sin egen vilja.

Han följde vägen över gårderna genom den lilla grandungen och kom fram till björkhagen.

Här vek han av från vägen och vadade upp i snön för att finna ett par årsgamla björktelningar.

Vid samma tid hade vinden äntligen blivit färdig med det, som den hade arbetat på hela dagen. Den hade rivit loss snön ur molnen, och nu kom den svepande uppåt skogen med ett långt släp av snöflingor efter sig.

Ingmar Ingmarsson hade just lutat sig mot marken och skurit av en telning, då vinden kom farande alldeles fulllastad med snö. I samma stund som gubben rätade upp sig, pustade vinden till och blåste en hel hög flingor in i hans ansikte. Han fick ögonen fulla av snö, och vinden virvlade så häftigt omkring honom, att han måste snurra runt ett par gånger.

Hela olyckan torde nog i själva verket ha berott därpå, att Ingmar Ingmarsson hade blivit gammal. I sina unga dagar skulle han väl inte ha blivit huvudyr av en snöstorm.

Men nu gick allting så runt för honom, som hade han svängt om i en julpolska. Och då han ville gå hemåt, gick han åt alldeles orätt håll. Han gick rätt in i den stora granskogen, som tog vid bakom björkhagen, i stället för att gå neråt mot gårderna.

Mörkret föll hastigt, och bland ungträden i skogsbrynet fortsatte yrvädret alltjämt att vira och svänga omkring honom. Gubben såg nog, att han gick bland granar, men han förstod inte, att detta var på tok, för det växte granar också på den sidan om björkskogen, som vette mot

gården. Men så kom han så långt inåt skogen, att det blev stilla och lugnt, stormen kändes inte, och träden blevo höga och grovstammiga. Då såg han, att han hade råkat vilse, och ville vända.

Han hade blivit yr och upphetsad därav, att han hade kunnat gå vilse, och där han stod mitt i spårlösa skogen, hade han inte nog reda i huvudet till att känna på sig varåt han skulle gå. Han tog först av åt ett håll och så åt ett annat. Äntligen föll det honom in att gå tillbaka i sina egna spår, men så kom mörkret, och han kunde inte följa dem. Och det blev bara högre och högre träd omkring honom. Han måtte gå, hur han ville, så förstod han, att han kom längre och längre från skogsbrynet.

Det var som förgjort och förtrollat, att han skulle löpa omkring där på skogen hela kvällen och komma för sent till badningen.

Han vände om mössan och knöt om strumpebandet, men han förblev lika yr i hjärnan i alla fall. Och det blev alldeles mörkt, och han började tro, att han skulle bli tvungen att stanna i skogen över natten.

Han stödde sig mot en granstam och stod stilla för att få reda i tankarna. Den här skogen var han väl bekant med, han hade gått här så mycket, att han borde känna vartenda träd. Han hade gått här som pojke och vallat får. Han hade gått här och satt ut snaror för skogsfågeln. I ungdomen hade han varit med om att hugga ner skogen. Han hade sett den ligga fälld på

stubbmarken, och han hade sett den växa upp på nytt.

Äntligen tyckte han, att han började känna igen var han var, och han trodde, att om han bara ginge så och så, skulle han komma rätt. Men hur han gick, kom han endast längre och längre in i skogsdjupet.

En gång kände han fast och glatt mark under foten, och då förstod han, att han äntligen var kommen in på en väg. Den försökte han nu följa, ty en väg skulle väl ändå alltid föra någonstans. Men så löpte vägen in på en skogsäng, och där hade yrvädret fritt spelrum, där fanns inte mer någon stig, där var det endast drivor och djup snö. Då sjönk modet på gubben, och han kände sig som en arm stackare, som skulle nödgas dö ute i vildmarken.

Han började bli trött av att släpa sig fram genom snön, och gång på gång satte han sig ner på en sten för att vila. Men så snart han satte sig, höll han på att somna, och han visste, att han skulle frysa ihjäl, om han somnade. Därför försökte han gå och gå. Det var det enda, som kunde rädda honom.

Men bäst han gick, kunde han inte motstå lusten att sitta ner. Han tyckte, att bara han fick vila, så brydde han sig inte mycket om, att det skulle kosta hans liv.

Han erfor ett sådant behag av att sitta stilla, att dödstanken inte alls plågade honom. Han kände ett slags glädje vid att tänka på att, då han

vore död, skulle det läsas upp långa personalier över honom i kyrkan. Han kom ihåg hur vackert gamle prosten hade talat över hans far, och helt säkert skulle det nu bli sagt något vackert också över honom. Det skulle talas om att han hade ägt den äldsta gården i bygden, och det skulle talas om den heder, som det ligger i att vara kommen av en anseilig ätt. Och så skulle det nämnas om ansvaret.

Jo jo män, det var ansvar vid saken, det hade han alltid vetat. Man fick hålla ut till det yttersta, då man var en av Ingmarssönerna.

Det for igenom honom såsom en stöt, att det inte var något hedersamt för honom att bli funnen ihjälfrusen uppe i vilda skogen. Han ville inte ha in detta i sitt eftermäle. Och så steg han åter upp och började vandra. Då hade han suttit stilla så länge, att hela massor av snö välte ner från hans päls, när han började röra sig.

Men så om en stund satt han åter och drömde.

Nu kom dödstanken än ljuvare till honom. Han tänkte igenom hela begravningen och all den heder, som skulle visas hans döda kropp.

Han såg det stora gästbudsbordet dukat i högtidssalen i övervåningen, prosten och prostinnan i högsätet, lagmannen sittande där med vitt krås utbrett över det smala bröstet, majorskan stående i svart siden och tjock guldkedja, virad många varv kring halsen.

Han såg alla gästbudsrummen dragna med vitt. Vita lakan för fönsterna, vitt över möblerna. Granrisat på vägen alltifrån förstugan ända ner till kyrkan.

Bak och slakt och brygd och byk i två veckor före begravningen. Tjugu famnar ved uppeldade på fjorton dagar.

Liket på bår i innerstugan, os i de nyuppeldade rummen. Sång vid liket, då kistlocket påskruvas, silverplåtar på kistan. Hela gården vimlande av gäster.

Allt byalaget i rörelse för att laga i ordning förning, alla kyrkhattarna uppborstade, allt höstbrännvin utdruckt under gravölet, alla vägar myllrande av folk som vid en marknad.

Åter for gubben upp. Han hade hört dem sitta och tala om honom under gravölet.

– Men hur kunde han gå och frysa ihjäl på det sättet? frågade lagmannen. Vad kunde han ha att göra oppe i storskogen?

Och så svarade kaptenen, att det hade väl berott på julöl och brännvin.

Och detta väckte honom på nytt. Ingmarssönerna voro nyktert folk. Det skulle inte sägas om honom, att han hade varit oredig i sin sista stund. Han började åter gå och gå. Men han var så trött, att han knappast kunde stå. Han var kommen högt uppåt skogen nu, det märkte han, för där var en oländig mark, full av stora klippor, sådana som inte funnos längre ner. Han fastnade med foten mellan ett par stenar, så att han

knappast kunde komma lös, och under tiden stod han och jämrade sig. Det var alldeles förbi med honom.

Rätt som det var, föll han omkull över en stor rishög. Han föll mjukt på snö och ris, så det skedde honom ingen skada, men nu gitte han inte resa sig vidare. Han hade inte lust till något annat i världen än att sova. Han lyfte undan riset en smula och kröp in under det, som hade det varit en fäll. Men då han sköt in kroppen under kvistarna, kände han, att där inne i högen låg något, som var varmt och mjukt. ”Här ligger visst en björn och sover”, tänkte han.

Han kände hur djuret rörde sig och hörde hur det vädrade omkring sig. Han låg stilla i alla fall. Han tänkte intet annat, än att björnen gärna kunde få äta upp honom. Han orkade inte gå ett steg till för att komma undan.

Men björnen tyckte sig väl inte vilja göra något åt den, som sökte skydd under hans tak under en sådan ovädersnatt. Han flyttade sig något längre ner i sin håla liksom för att ge rum åt gästen, och strax därefter sov han med jämna, susande andetag.

*

Under tiden hade de inte mycken julfröjd nere i den gamla Ingmarsgården. De hade sökt Ingmar Ingmarsson hela julkvällen.

Först hade de gått runt i hela boningshuset och i alla uthusen. De hade sökt från vinden till källaren. Sedan hade de gått omkring till granngårdarna och frågat efter Ingmar Ingmarsson.

Då de inte hade funnit honom, hade söner och mågar begett sig ut kring marker och gården. Blossen, som skulle ha lyst kyrkvandrarna vid färden till julottan, tändes och buros under det rasande yrvädet omkring på vägar och stigar. Men vinden hade sopat igen alla spår, och dess vinande förtoget ljudet av rösterna, när de sökte ropa och hojta. De voro uppe och ute till långt över midnatt, men då insågo de klarligen, att de måste vänta till dager, om de skulle finna den försvunne.

I den första bleka dawningen voro alla på Ingmarsgården åter uppe, och karlarna stodo på gården, färdiga att bege sig till skogen. Men innan de hade hunnit gå, kom den gamla husmodern och kallade in dem i storstugan. Hon bjöd dem sitta ner på långbänkarna i stugan, själv satte hon sig vid julbordet med bibeln framför sig och började läsa. Och när hon efter fattig förmåga hade sökt efter vad som kunde vara passande att läsa under en sådan stund, hade hon funnit rätt på historien om mannen, som for från Jerusalem till Jeriko och föll i rövarehänder.

Hon läste långsamt och sjungande om den nödstälde, som blev hulpen av den barmhärtige

samaritanen. Söner och mågar, döttrar och sondöttrar sutto omkring henne på bänkarna. De voro alla lika henne och varandra, stora och tungföra med fula, gammalkloka ansikten, för alla voro av Ingemarernas gamla ätt. Alla hade rödaktigt hår, fräknig hy och ljusblå ögon med vita ögonfransar. De kunde väl annars te sig olika nog, men de hade alla ett strängt drag kring munnen, sömniga ögon och tunga rörelser, såsom hade de svårt för allting. Men på var och en av dem kunde man dock se, att de hörde till de yppersta i bygden, att de visste med sig, att de voro förmer än andra.

Alla Ingmarssönerna och Ingmarsdöttrarna drogo djupa suckar under läsningen. De frågade sig om någon samaritan hade funnit husbonden och tagit vård om honom. Ty för alla Ingmarssönerna var det, som hade de mistat något av sin egen själ, då någon, som hörde till ätten, träffades av en olycka.

Den gamla kvinnan läste och läste och kom till frågan: "Vilken var nu hans nästa, som för rövarena kommen var?" Men innan hon hade hunnit läsa svaret, sköts dörren upp, och gamle Ingmar kom in i rummet.

– Mor! Far är här, sade en av döttrarna, och det blev aldrig uppläst, att mannens nästa var den, som hade bevisat honom barmhärtighet.

Något senare framåt dagen satt husmodern åter på samma plats och läste i sin bibel. Hon var ensam, kvinnorna hade gått till kyrkan, och männen voro på björnjakt i storskogen. Så snart Ingmar Ingmarsson hade ätit och druckit, hade han tagit sönerna med sig och begivit sig till skogs. För det är så, att björnen är det en mans plikt att fälla, var och när han råkar honom. Det går inte an att skona en björn, ty förr eller senare får han dock smak på kött, och då sparar han varken djur eller människa.

Men sedan de hade gått bort till jakten, hade den gamla husmodern fått en stor ängslan över sig och hade tagit till att läsa. Nu började hon läsa om det, som den dagen predikades i kyrkan, men hon kom inte längre än till detta: "Frid på jorden, och människorna en god vilje!" Hon blev sittande och stirrade på dessa ord med sina slocknande blickar, och alltemellanåt drog hon en tung suck. Hon läste inte vidare, men hon upprepade gång på gång med långsam och släpande röst:

– Frid på jorden, människorna en god vilje!

Så kom äldsta sonen in i stugan, just medan hon på nytt höll på att släpa sig igenom orden.

– Mor! sade han mycket lågt.

Hon hörde honom, men vände inte ögonen från boken, då hon frågade:

– Är du inte med i skogen?

– Jo, sade han än lägre, jag har varit med där.

– Kom hit fram till bordet, sade hon, så att jag ser dig!

Han kom närmare, men när hennes blick föll på honom, såg hon, att han darrade. Han måste gripa om bordkanten för att kunna hålla händerna stilla.

– Har ni fällt björnen? frågade hon åter. Nu kunde han inte svara mer, han endast skakade på huvudet.

Gumman steg upp och gjorde vad hon inte hade gjort, sedan sonen hade varit barn. Hon gick till honom, lade smekande sin hand på hans arm, klappade honom på kinden och drog ner honom på bänken. Så satte hon sig bredvid honom och tog hans hand i sin.

– Säg mig nu vad som har hänt, gossen min!

Karlen kände igen smekningen, som hade tröstat honom i barndomen, då han hade varit olycklig och hjälplös, och han blev rörd, så att han började gråta.

– Jag kan förstå, att det är något med far, sade hon.

– Ja, men det är värre än så, snyftade sonen.

– Är det värre än så?

Karlen grät allt häftigare, han visste inte, hur han skulle få makt med sin röst. Slutligen lyfte han upp sin grova hand med de breda fingrarna och pekade på detta, som hon nyss hade läst: ”Frid på jorden.”

– Är det något med detta? frågade hon.

- Ja, svarade han.
- Är det något med julfreden?
- Ja.
- Ni ville göra en ond gärning i morse?
- Ja.
- Och Gud har straffat oss?
- Gud har straffat oss.

Hon fick nu äntligen höra hur det hade gått till. De hade sökt sig fram till björnidet, och då de varit så nära, att de hade kunnat se rishögen, hade de stannat för att göra i ordning bössorna. Men innan de voro färdiga, kom björnen rusande ut ur idet och rätt på dem. Han såg varken åt höger eller vänster, han kom rakt emot den gamle Ingmar Ingmarsson och gav honom ett slag över hjässan, som fällde honom, såsom hade han träffats av blixten. Men ingen av de andra anfölls av björnen, utan han bröt sig fram förbi dem och rusade bort genom skogen.

*

På eftermiddagen foro Ingmar Ingmarssons hustru och son till prostgården och anmälde dödsfallet. Sonen förde ordet. Den gamla husmodern satt och hörde på med ett ansikte, som var orörligt som en stenbild.

Prosten satt i sin länstol framme vid skrivbordet. Han hade haft sina böcker framme och antecknat dödsfallet. Han gjorde det litet långsamt, han ville ha tid att tänka över vad han

skulle säga till änkan och sonen, för detta var dock ett ovanligt fall. Sonen hade helt öppet berättat hur alltsammans hade tillgått, men prosten skulle ha velat veta huru de själva togo saken. Det var ett egendomligt folk där borta i Ingmarsgården.

Då nu prosten slog ihop boken, sade sonen:

– Vi tänkte också säga prosten, att vi inte vill ha några personalier över far.

Prosten sköt glasögonen upp i pannan och såg skarpt forskande över till den gamla kvinnan. Hon satt lika orörlig som förut. Hon endast vred något litet på näsduken, som hon höll mellan händerna.

– Vi ska begrava honom på en vardag, fortfor sonen.

– Jaså, jaså, sade prosten. Det var så, att det svindlade för honom. Gamle Ingmar Ingmarsson skulle komma i jorden, utan att någon skulle veta det. Kyrkfolket skulle inte stå på vallen och se ståten, när han bars till graven.

– Det blir inget gravöl efter honom. Vi har låtit grannarna veta det, så att de inte ska behöva tänka på någon förning.

– Jaså, jaså, sade prosten på nytt. Kunde inte komma sig för med något annat. Han visste väl vad det var för sådant folk att avstå från gravölet. Han hade sett hur det hade tröstat både änkor och faderlösa, att de hade fått hålla ett ståtligt gravöl.

– Det blir inget liktåg, bara jag och bröderna mina.

Prosten såg liksom vädjande bort till gumman. Kunde hon då verkligen vara med om detta? Han undrade om sonen uttalade hennes vilja. Hon satt där ju och lät plundra sig på allt det, som måste vara henne dyrbarare än silver och guld.

– Vi ska inte ha klockringning och inte silverplåtar på kistan. Vi vill ha det så, mor och jag, men vi talar om det för prosten för att höra om han tycker, att det är orätt mot far.

Nu talade också kvinnan.

– Det är så, att vi vill veta om prosten tycker, att det kan vara orätt mot far.

Prosten teg ännu, och då fortsatte kvinnan ivrigare:

– Jag ska säga prosten, att hade min man brutit mot kung eller fogde, eller hade jag måst skära ner honom ur galgen, skulle han ändå ha fått en hederlig begravning såsom hans far före honom, för Ingmarssönerna fruktar ingen, och det är ingen de behöver gå ur vägen för. Men om julen har Gud satt fred mellan djur och människor, och det arma djuret höll Guds bud, men vi bröt det, och därför är vi nu under Guds straff. Och det går inte an för oss att fara fram med ståt och uppståndelse.

Prosten reste sig och gick bort till gumman.

– Det är rätt vad ni säger, sade han, och ni ska följa er egen vilja. Och ovillkorligen tillade

han, kanske mest för sig själv: Ingemarerna är storslaget folk.

Gumman rätade litet på sig vid dessa ord. Prosten såg henne för ett ögonblick såsom en symbol för hela ätten. Han förstod vad som sekel efter sekel hade gett dessa tungföra och fåmälda människor makt att vara hela socknens ledare.

– Det tillhör Ingmarssönerna att ge folket ett gott föredöme, sade hon. Det tillkommer oss att visa, att vi är ödmjuka inför Gud.

